

ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДНЗ: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ І МЕТОДИКА

Актуальність дослідження. На сучасному етапі розвитку освіти важливим завданням постає організація дослідницької діяльності майбутнього педагога в навчально-виховному процесі. Визначальну роль у вирішенні цього завдання відіграє дошкільна освіта, ефективність якої залежить від професійної готовності майбутнього вихователя ДНЗ до проведення експериментально-дослідницької діяльності з дітьми дошкільного віку, що ґрунтується на вміннях поєднувати сучасні наукові підходи у навчальній та практичній діяльності. Особлива увага держави надається вищій освіті: коледжам і університетам як основним генераторам інтелектуального та професійного зростання майбутніх фахівців. Саме тому перед сучасними вітчизняними вищими навчальними закладами постає потреба до запровадження нових технологій здійснення дослідницької діяльності майбутнього педагога в навчально-виховному процесі.

Становлення особистості як фахівця тісно пов'язане зі здатністю майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу не лише спиратися у своїй роботі на вже зроблені відкриття, але й самому проводити активну дослідницьку роботу, адже якість і успішність навчально-виховного процесу залежить від різноманітних чинників, що мотивують до експериментально-дослідної роботи і допомагають формувати творчу діяльність майбутнього педагога. Важливим, на що ми звертаємо увагу, - це психологічна характеристика людини, яка вимальовує образ творчого педагога-дослідника. Однак, ґрунтуючись на вимогах до випускника педагогічного вищого навчального закладу, можна стверджувати, що чинниками, які визначають якість процесу професійної підготовки у вищому навчальному закладі, є сформовані професійні знання, вміння і навички.

Аналіз психолого-педагогічної літератури та дисертаційних досліджень засвідчив про посилену увагу науковців до вивчення проблеми формування дослідницьких знань і вмінь, творчого зростання молодих фахівців в умовах інноваційної діяльності, підвищення їхньої творчої активності та потенціалу в фаховій підготовці. Зростає увага вищої школи до формування дослідницьких умінь у майбутніх фахівців, удосконалення їх педагогічної майстерності, готовності до сприйняття нововведень і творчої діяльності.

Формуванню професійних умінь у майбутніх педагогів приділяли увагу в своїх дослідженнях О. Абдулліна, Д. Мазоха, А. Міщенко, О. Савченко, Д. Тхоржевський, В. Шутяк, Н. Яковлева та інші. Питанням готовності педагога до виконання своїх професійних обов'язків надавали увагу В. Бондар, М. Дяченко, С. Мартиненко, Л. Мороз. В останні роки активізацією дослідницької діяльності активно займалися В. Андреев, А. Іоголевич та інші. Окремі автори акцентують увагу на виявленні чинників умов, дидактичних і виховних засобів, що дають змогу керувати становленням і розвитком педагога. Психологи орієнтуються на встановлення зв'язків і залежностей між станом готовності та ефективністю діяльності.

Нами встановлено, що проблема формування дослідницьких умінь у працівників педагогічної сфери має різні аспекти і була у свій час об'єктом вивчення багатьох науковців, серед яких К. Абульханова-Славська, К. Макагон, Є. Орлова, З. Шершньова, Т. Шипілова, Л. Федоряк та ін.

З огляду на зазначене, *метою* статті є висвітлення теоретичних основ та методики проведення дослідницької діяльності майбутніми вихователями ДНЗ.

Для підготовки майбутнього педагога-дослідника, компетентного фахівця в галузі педагогічної освіти на рівні вимог сьогодення,

необхідно формувати дослідницькі знання та вміння у вихователів ДНЗ. Все це можливо лише за умов доцільно організованої навчально-дослідницької роботи зі студентами вищого навчального закладу.

Наукові джерела свідчать, що вивченню проблеми професійної підготовки щодо формування дослідницьких умінь майбутніх педагогів у фаховій підготовці, присвячено дослідження Л. Артемової, А. Богуш, В. Бондаря, О. Запорожець, І. Зязюна, Н. Лисенко, Г. Люблінської, С. Рубінштейна, О. Савченко, О. Сисоєвої та ін. На сьогодні цією проблемою зацікавлені вищі педагогічні навчальні заклади, тому що вища педагогічна школа покликана готувати професійні педагогічні кадри, здатні забезпечити всебічний розвиток особистості, впровадити систему цінностей в освіту.

Під час початкової роботи студенти здобувають знання, вміння, навички, опановують загальнолюдський досвід. В психологічному словнику зазначається, що «вміння - використання суб'єктом наявних знань і навичок для вибору і здійснення прийомів дій відповідно до поставленої мети. Терміном вміння позначають і володіння складною системою психічних і практичних дій, необхідних для доцільної регуляції діяльності наявними у суб'єкта знаннями та навичками» [5, с. 196]. Для проведення кваліфікованих досліджень потрібні фахівці з відповідною підготовкою, тому поліпшення підготовки майбутніх вихователів ДНЗ до дослідницької діяльності передбачає навчання студентів педагогічних навчальних закладів формуванню дослідницьких умінь з проблем навчання і виховання дітей. Коли йдеться про парадигму особистісно орієнтованої освіти, то увага найчастіше акцентується на взаємодії педагога і учня, педагога та дошкільника, внаслідок якої створюються умови, що сприяють творчому розвитку вихованця, школяра. Проте дедалі більше уваги, на наше глибоке переконання, варто приділяти питанням особистісно орієнтованого

підвищення кваліфікації, особистісно орієнтованого управління освітою, адже успішність і якість навчально-виховного процесу визначає саме екзистенція педагога, його внутрішній світ, особистісні якості, уміння, знання, творчі здібності, які допомагають формувати, розвивати креативні якості маленької особистості.

Зупинимося на тлумаченні сутності та змісту поняття «готовність студентів -майбутніх вихователів ДНЗ до дослідницької діяльності з дітьми дошкільного віку» у процесі професійної діяльності. Вже саме загальне, формальне вивчення готовності має декілька значень. Дуже складними і суперечливими є рівні готовності, які використовуються в науках. У нашій роботі ми виходимо з положення про «індивідуальний розвиток» і з того, що категорія «готовності» припускає об'єктивний, зовнішній вимір (це система компонентів), а також із того, що існує суб'єктивна готовність особистості, яка має внутрішню систему відрахування і має прояв у переживаннях відносно власного «Я». Йдеться про суб'єктивне сприймання ступеня самореалізації майбутнього вихователя.

Сучасні дослідження фахової підготовки майбутніх вихователів ДНЗ відображено в працях Л. Артемової, Г. Беленької, О. Богініч, А. Богуш, Н. Гавриш, Г. Кловак, Ю. Косенко, М. Машовець, Т. Поніманської, Т. Шкваріної та ін. Вивчення стану проблеми в науковій літературі свідчить про те, що найбільшу увагу дослідники приділяли змісту та специфіці дослідницької діяльності загалом. У багатьох працях аналізувались якості і властивості особистості, притаманні і дослідникові, але розробка змісту готовності до педагогічної дослідницької діяльності не стала предметом вивчення дослідників. Розуміючи актуальність формування готовності педагога до вивчення особистості дитини, узагальнення досвіду і перевірки власних методичних розробок вимагають визначити структуру і конкретизувати зміст цього складного особистого утворення, виходячи

із специфіки дослідницької діяльності і вимог, які висунуті сьогодні до особистості педагога.

З метою подальшого вивчення проблеми навчально-дослідницької роботи як засобу формування дослідницьких умінь у вихователів ДНЗ було проведено обговорення окресленого питання зі студентами ОКР «бакалавр» дошкільної освіти Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка. Нами було опитано 189 студентів I—III курсів денної форми навчання. Всі отримані дані вказували на недостатню сформованість професійних умінь у студентів - випускників вищого педагогічного закладу.

Аналіз анкетування студентів засвідчив, що значна кількість осіб (83% з 180 респондентів) мало обізнані з сутністю поняття «дослідницькі вміння». Результати дослідження довели, що підготовка студентів до дослідницької діяльності гальмується низьким рівнем готовності майбутніх вихователів ДНЗ до експериментально-дослідницької діяльності. Коли ми розробляли методику дослідження, то керувалися даними, отриманими в результаті досліджень істориків, педагогів, філософів, а також вимогами до підбору програмового матеріалу для дошкільників.

Результати нашого експерименту дозволили зробити висновок, що формування дослідницьких умінь майбутніх вихователів ДНЗ у процесі фахової підготовки в умовах вищого навчального закладу приділяється недостатня увага. Під час педагогічного оцінювання рівня сформованості дослідницьких умінь нами було встановлено, що у студентів III курсу ОКР «бакалавр» напряму «Дошкільна освіта» найбільш розвинені аналітико-синтетичні (51,6%) та інформаційні (64,2%) вміння і найменш розвинені креативні (15,1%) і прогностичні (26,8%) вміння. Така залежність спостерігається на початку експериментальної роботи в студентів III-IV курсів. Аналіз опитування серед викладачів (15 респондентів) з

навчальних предметів за навчальним планом довів, що вони не спрямовують свою діяльність на формування і розвиток дослідницьких умінь, що негативно позначається на професійній підготовці майбутніх вихователів ДНЗ.

Аналіз навчальних планів підготовки фахівців дошкільної освіти виявив тенденцію зменшення кількості годин, що відводиться на самостійну наукову роботу. Таким чином, генеза питання організації навчально-дослідницької роботи, визначили проблему пошуку шляхів удосконалення процесу формування дослідницьких умінь у вихователів ДНЗ.

Основою нашої статті є дослідження Н. Литовченка, який класифікує дослідницькі вміння на чотири групи, а саме:

- операційні дослідницькі вміння, до яких відносить розумові прийоми і операції, які застосовуються в дослідницькій діяльності; порівняння, аналіз і синтез, абстрагування та узагальнення, висунення гіпотези, співставлення та узагальнення та інші розумові операції;
- організаційні дослідницькі вміння, що охоплюють застосування прийомів самоорганізації в науково-дослідній діяльності, планування науково-дослідної роботи, проведення самоаналізу та самоконтролю, регуляції своїх дій в процесі дослідницької діяльності;
- практичні дослідницькі вміння: опрацювання літературних джерел, проведення експериментальних досліджень, спостереження фактів, подій та обробка даних спостережень, впровадження результатів в практичну діяльність;
- комунікативні дослідницькі вміння, необхідні для застосування прийомів співробітництва в процесі дослідницької діяльності, для здійснення взаємодопомоги, взаємоконтролю обговорення результатів.

Аналізуючи праці вчених з окресленої проблеми, ми дійшли висновку, що дослідницька діяльність як творчий процес сприяє внутрішньому руху і

саморуху суб'єктів творчої взаємодії і розвитку якостей особистості, що забезпечують успіх у творчій діяльності. За таких умов формування дослідницьких умінь майбутнього педагога розглядається як процес створення сприятливих умов для такої професійної підготовки педагога, яка забезпечувала б розвиток особистісних якостей і професійних умінь, що сприяють педагогічній пошуково-перетворюючій діяльності, результатом якої є подальший професійний розвиток та саморозвиток педагога як дослідника.

Ми виходимо з того, що дослідницькі вміння майбутніх педагогів забезпечують його пошуково-перетворюючу педагогічну діяльність у навчально-виховному процесі, спрямованому як на особистісний розвиток і саморозвиток, так і на саморух дитини. На підставі психолого-педагогічного аналізу літератури *дослідницькі вміння* майбутніх вихователів ДНЗ ми розглядаємо як, з одного боку, властивість особистості, яка характеризує його здатність до пошуково-перетворюючої діяльності в освітньому процесі, а з іншого, як його здатність здобувати нові знання, вміння та навички, що сприяють його професійному розвитку і саморозвитку.

Серед провідних мотивів, які сприяють спрямованості педагога на дослідницьку діяльність, ми виділяємо допитливість та інтерес до вирішення педагогічної проблеми. Серед особистісних якостей, які сприяють його успішній дослідницькій діяльності, працелюбність, готовність до інтелектуального ризику, цілеспрямованість і наполегливість.

Сьогодні висуває нові вимоги не тільки до наукової компетенції фахівця - людини, яка творчо мислить, свідомо орієнтується в інформаційному та науковому просторі. Отже, на нашу думку, педагогам вищої школи необхідно сформувати у студентів уміння аналізувати й прогнозувати педагогічні процеси і явища, творчо використовувати набуті

знання, досвід, оволодівати навичками самоосвіти.

Порівняння вимог до професійної і наукової підготовки фахівця дозволило зробити висновок про те, що основною умовою реалізації зазначених вимог може бути навчально-дослідницька робота як засіб формування дослідницьких умінь у вихователів ДНЗ, а саме: аналітична та практична робота з літературою, вміння спостерігати, аналізувати, узагальнювати, творчо застосовувати отримані знання та вміння.

Висновки. Основними формами навчально-дослідницької роботи, що сприяють формуванню дослідницьких умінь у майбутніх вихователів ДНЗ є: робота з інформаційними джерелами; проблемна лекція; викладання-діалог; метод проблемного викладу; евристичний пошук (евристична бесіда-пошук); дослідницький метод (метод колективного пошуку оригінальних ідей, метод розв'язування творчих завдань і задач, лабораторний експеримент); навчально-рольові ігри (мікророзповідання, рольові диспути, рольові ігри). Основними формами викладання, які сприяють формуванню таких умінь, є: урок дослідження; факультатив; проблемний семінар; пошукова самостійна робота (індивідуальні завдання, творчі задачі, творчі роботи); лабораторно-практична робота; нестандартні уроки (урок-мандрівка, урок-конференція, урок-змагання, урок-загадка тощо); навчальна конференція; контрольне тестування; педагогічна практика.